

"דרכינו נפרדות בלוד"

(על אברהם שלונסקי בתנועת השלום)

יעקב מאיוס

- והיו שעמדו מן הצד כמו אלטרמן.

אני זוכר את אלכסנדר פן לא רק משיבותינו בקפה "קנקן" שבו נפגשנו רבות. הוא השתתף יחד עמנו בקונגרס המייסד של תנועת השלום בפאריס ב-1949 (היו שם יבל"א מאיר יערי, שהיה פורמלית נשיא ועד השלום הישראלי במשך עשר השנים הראשונות לקיומו. היה שם ח"כ תופיק טובי, ח"כ ישראל בר-יהודה וכן כותב השורות האלה. בנוגע ליערי אפשר לאמור שפורמלית הוא נשאר נשיא, כי כל המפלגות חזרו והודיעו שוב ושוב שמעולם לא קיבלו התפטרות).

ובאמת לא היה דבר שוועד השלום הישראלי ביקש משלונסקי והוא לא היה ממלא אחריו: השתתפות בפגישות, באספות, בעצומות שלום (והן היו רבות - י.מ.) בכינוסים בינלאומיים וכו'. תמיד ער, תמיד נוכח, תמיד מתעניין. את מאיר יערי הוא העריך הערכה עמוקה, את יעקב חזן הוא אהב אהבת נפש, וגם לפרט השאיר מקום בלבו. הוא הקדין מסביבו אמונה ותקווה בעתיד של שלום וחסד. הוא היה מנחם אותנו תמיד והיה אומר, למשל, על המשא ומתן עם הערבים: "תראו שזה עוד יבא".

היטיב לצייר את שלונסקי בכינוסים הבינלאומיים של תנועת השלום, מר שלום רוזנפלד, העורך הוותיק של 'מעריב', שבדבריו ביצוותא', באספה מיוחדת שנערכה לעשור למותו של אברהם שלונסקי - אמר ששלונסקי השתתף בכינוסי תנועת השלום מתוך אהבת ישראל. וכך אמר רוזנפלד:

"בקונגרסים הבינלאומיים לענייני שלום, שאליהם היה שלונסקי נוסע תכופות, הוא ייצג את אהבת ישראל שלו, החובקת ורועות העולם היהודי כולו. מי כמוהו ידע - וכמה פעמים דיברנו איתו על כך - אם גם כל אחד על פי תפיסתו הפוליטית ומנקודת ראותו שלו - שאין עוד עם בעולם, שהשלום בין הגושים הוא האינטרס הקיומי העליון שלו, שהרי עם ישראל (מפוזר) - בעשר או שתים עשרה הערים הגדולות של המזרח והמערב, ובעידן זה של האיום האטומי הן בקו החזית הראשון. וכאשר נוסע שלונסקי לוועידת השלום במוסקוה, זמן קצר אחר משפט אייכמן בירושלים, אין חזונו הסוציאליסטי האוניברסליסטי מאפיל על תחושותיו כיהודי, כציוני, והוא נושא דברו מעל הבמה הרמה ואומר קבל-עולם - והיום, אחרי שחווית גם אישית בביקורי האחרון בפולין מעט מחוויות אושוויץ, ומאיידנק מתוך התבוננות במכונת-המוות האיומה - הריני מבין את הדברים אף יותר משהבנתי אותם בעת נתינתם - אומר אפוא שלונסקי:

"באנו לכאן אחר שעמנו חי מחדש את אימת אסונו שבא עליו במלחמת הוועות האחרונה, את הממשות השטנית של עצם האפשרות להשמירו השמדה מתוכננת ומאורגנת טוטאלית ואת מוסר ההשכל שאין התחמקות מפניו: באנו לכאן לאחר המשפט ההיסטורי ששפט עמנו את גדול רוצחיו, אותו תת-אדם, אדולף אייכמן, שהוא ושכמותו מסמלים בעיני הטובים שבעולם כולו סמל של אזהרה על שורש הרע שלא נעקר, על הפוטנציאל החייתי שעוד מהבהב בעולם ואשר במשטר של "במלחמה כבמלחמה" הוא עשוי לחדש בתוכנו את הג'ונגל שתמול-שלשום טעינו לחשוב כי הציוויליזציה בעצם מציאותה בלבד היא ערובה לעקירתו. ג'ונגל של "טורפים מתורבתים" שקרבנותיהם עוד יותר מבג'ונגל הבראשיתי הם החלשים תמיד - ועמי בתוכם".

(מתוך מאמרו של ש. רוזנפלד: "כל אחד ושלונסקי שלו", 'על המשמר', 20.5.1983).

דהוא אדם? בשר ודם וזיכרונות. רעיון זה עולה לי על הדעת בכתבי את הפרק הבא.

לילה אחד ב"כסית". תאצקל איש כסית מסתובב כרגיל ומשרת את האורחים. כולם נתאספו באותו לילה. באמת, מי לא היה שם? א. שלונסקי, אהרון ומתי מגד; אמיר גלבוץ, חיים חפר ואחרים. ואפילו הווג שסחף עמו מ"קליפורניה" של אייבי נתן לתוך כסית את הוויכוח המתמיד שהיה ביניהם: אורי זוהר (היום רבי) וקריין התנ"ך הנודע שכל ליל שבת הנעים לנו את שידורי "קול ישראל" בפרק מהתנ"ך: עמיקם גורביץ. האם היה שם גם עזריאל אוכמני? האם היה שם א.ב. יפה, חברו הנאמן לדרך במשך עשרות שנים ומי שכתב מונוגרפיה גדולה ומעניינת על אברהם שלונסקי? האם היה משה שמיר? רפאל אליעז? לא אוכור. אך זה לא חשוב עתה. היו שם משמנה ומסלתה של עולם הספרות והאמנות הישראליים...

איש אחד חסר היה בפירוש שם, באותו הלילה שמסופר עליו, הרי זה אלכסנדר פן, משורר "שייך אברייק", השיר הנפלא על אלכסנדר זייד, שמושר ומרוקד על ידי הנוער עד היום. אל. פן היה עורך את מנוחותיו בקפה אחר, בתל אביב הקטנה, ב"קנקן", שבכיכר דיזנגוף של אז. אך ודאי היו שם גם אחרים באותו לילה, כי החדר היה מלא. נתן אלטרמן שיבח אז והילל את שלונסקי כדרכו, בפני כל הקהל. זה לא היה חידוש בשבילי; אני זוכר עדין "אקדמיה" ליובל החמישים של שלונסקי שנערכה באולם ה"קאמרי" הראשון, שברחוב נחמני. על הבמה היו גם נתן אלטרמן ולא גולדברג, שדיברו על שלונסקי בלשון "מורנו ורבנו, אברהם". "אבל", הוסיף אלטרמן באותו לילה בכסית, אחרי ששיבח מאוד את אברהם שלונסקי: "דרכינו נפרדות בלוד..." על פני הנוכחים נראה חיוך רחב. כל אחד הבין שאלטרמן כיוון לחברותו של שלונסקי בתנועת השלום הישראלית ולהשתתפותו בכינוסים בינלאומיים ועולמיים של תנועת השלום במקומות שונים בעולם, בעוד שהוא עצמו, אלטרמן, לא השתתף בוועד השלום הישראלי ולא תמך במפעליו, במובן הפורמלי של המילים.

ובאמת היו שתי אסכולות בעולם הספרות והאמנות הישראלית בשנות החמישים והשישים, ביחס לתנועת השלום. היו כאלה כמו שלונסקי ו"הקומוניסט המסוכן" אלכסנדר פן, שתמכו בכל לבם בתנועת השלום

ידיד נעורי הרחוקים. כמה אהב את הבריות, כמה חרד להם! יכתבו להם הכתבנים: "שתה לשיכרה, השתולל, מת", אך, באמונה לא זה העיקר. גורלו של מודיליאני קשור היה במהודק לגורל שאר בני אדם בזמנו. ואם ירצה משהו להבין את הדרמה של מודיליאני, אל יזכור את החשיש, אלא את הגאז המרעיל, יחשוב נא על גורלם של אלה, ששימשו דגם לציוריו של מודיליאני, אשר סביב צווארם הלכה ונהדקה טבעת-הברזל" (שם, חלק א' ע' 130).

הקטע השני היה על פגישתו השנייה של ארנבורג עם המשורר הפולני יוליאן טובים, לאחר שנים רבות של פרידה: ארנבורג ברצותו לבטא את העובדה שהתנאים בינתיים השתנו ואומר על פגישתו עם יוליאן טובים את הפסוק: "זה לא אותה עיר, לא אותה חצות..." (שם: אנשים, שנים, חיים, כרך ב')

אגב, עניין טובים. שלונסקי ידע את השם טובים, שעלה מחדש לכותרות בפולין (ולא רק בפולין - י.מ.) אחרי מלחמת העולם השנייה. הוא אהב את

המובאה משירו של טובים שלגביו הייתי מתרגם חופשי. "מה זה מולדת" - שואל טובים ועונה על השאלה כדלקמן:

"אני סברתי שמולדת - העולם;
אולם רימיתני מר -
מולדת זו החצר העצובה
שלא ביקרתיה מכבר!"

עזרתו הידידותית

אברהם שלונסקי עזר לי גם עזרה אישית. היום הנני יכול לגלות שתרגמתי פעם ופרסמתי באישורו המלא ומבלי שישנה מילה בתרגום, קטעי שירים של פושקין ושל משורר עממי כמעט בלתי ידוע ששמו ניקיצין. מתוך פושקין פרסמתי שני בתים משירו הידוע "מצבת", שנוסחם הוא:

"אני מצבת הקמתי לא מעשה ידיים
אלה לא ידשא שביל העם -
תשא ראשה הגאה גבוה,
מעמודו של אלכסנדר..."

ורבות, רבות יאהבני העם
שאני בכנורי רגשות טובים עוררתי -

פרסום ראשון של פרק זיכרונות

זהו פרסום ראשון בדפוס, של פרק זיכרונות מעניין, שכתב יעקב מאיוס, בשנת 1983, ולא נדפס עדיין. הפרק עוסק במשורר אברהם שלונסקי וביחסיו עם תנועת השלום. אגב כך נזכרים סופרים ומשוררים רבים אחרים, מהם החיים עמנו עד היום, ומהם שהלכו לעולמם, שפעלו בארץ בשנות החמישים והשישים, בהקשרם לפעילות תנועת השלום.

יעקב מאיוס, שהיה כל חייו בארץ חבר קיבוץ "גת" שבדרום, ומוזקי "נצח" של הוועד הישראלי למען השלום, הרבה להיפגש עם שלונסקי בחייו. הוא כתב, לפי עדות עצמו, ספר זיכרונות שטרם נדפס. על "גילוי" מעניין אחד לפחות, בפרק הזה, אפשר לעמוד בדבריו של מאיוס על איליה ארנבורג, וספרו הענק, **אנשים, שנים, חיים**. מאיוס מספר שאת כל שלושת החלקים של הספר תרגם המתרגם אליהו פורת, איש עין החורש. אך הכרך השלישי לא יצא לאור משום מה, וכתב היד שמור בגני ועד השלום הישראלי. המביא לדפוס היה שמח אילו הובא לידיעתו היכן מצוי היום הארכיון של הוועד למען השלום.

יעקב מאיוס עצמו שלח ידו בכתיבה אף הוא. הוא פרסם בחייו שלושה ספרים. ספר זיכרונות מתורגם משל קלארה צטקין, **עם לנין**, שיצא בשנת 1943. **עמים בונים את עתידם**, הדמוקרטיה העממית במאבק ובבניין, שיצא בספרית פועלים מרחביה, בשנת 1951. וכן יצא לאור, עוד בפולין, בידיש, ספרו על קיבוצי הקיבוץ הארצי בארץ ישראל, בשנת 1937.

כל הזכויות על הפרק המובא כאן, שמורות לארכיון המרכזי של השומר הצעיר, יד יערי, שבגבעת חביבה. תודה מיוחדת לתלמה נשיא מהארכיון, שסייעתני בעניין.

אלישע פורת

כן, מתוך ידיעה מקרוב את שלונסקי ומעיניו הננו יכולים לאשר שזו היתה גישתו האמיתית של שלונסקי לתנועת השלום. שיקולים אלה הביאו אותו לתנועת השלום ועל פיהם פעל כל השנים.

* * *

גם יעקב חזן העלה על נס בדבריו 'ביצוותא' על שלונסקי את עובדת פעילותו של א. שלונסקי בתנועת השלום: "שקוע בעבודת התרגום העניקית שלו - הוא מצא תמיד זמן להשתתף השתתפות פעילה בכל פעולה, בכל מוסד, בכל כינוס, שעוררו בו תקווה שהם יקדמו את ענייני השלום. יבטיחו את עתידה של הציגונות, יחזקו ויעמיקו את כוחות הקידמה בעולם ויחזקו את כוחה של הציגונות הסוציאליסטית - את כוחות הסוציאליזם ההומאני והדמוקרטי בעולם כולו. בהתייחסו מברית המועצות לא התייאש מהסוציאליזם כתקוותה הגדולה והיחידה של האנושות." ('על המשמר' דף לספרות ולאמנות, 20 במאי, 1983). דבר אחד לא הבינתי מעולם אצל אברהם המנות: את רתיעתו מפגישה עם סופרים רוסים

שהוא היה המתרגם האמנותי הגדול שלהם, כמו, למשל, רתיעתו מפגישה עם שולוכוב, שאברהם תרגם למופת את "הדון השקט" שלו. שולוכוב היה בא לעתים לקונגרסים של תנועת השלום, והיתה לי אף אפשרות קלה להציג בפניו את שלונסקי, המתרגם שלו בחסד עליון, אך שלונסקי לא אבה. בשום אופן לא יכולתי לשכנעו.

דבר דומה חזר אצל אברהם ביחסו אל איליה ארנבורג. אינני חייב כאן להציג את האיש ואת פעלו. שלונסקי אף טען לקשרי משפחה מסוימים עם ארנבורג, אך לא נפגש עמו פנים אל פנים מעולם.

אך אהב לצטט שני קטעים מספרו האוטוביוגרפי של ארנבורג: "אנשים, שנים, חיים" (איל. ארנבורג, אנשים, שנים, חיים, מרוסית אליהו פורת, סדרת כתבים בעריכת דוד הנגבי, ספרית הפועלים, 1961, שני חלקים; במקור ג' חלקים, אך החלק השלישי לא יצא, אם כי ניתרגם בחלקו, ודפים מן התרגום מצויים בארכיון ועד השלום הישראלי).

היה זה הקטע בסוף אחד הפרקים בחלק א', שתיאר פרקי חיים משל הצייר המהולל והטרגי מודיליאני, שהיה יהודי וידידו של ארנבורג בתקופת שהותו בפאריס עוד בסוף מלחמת העולם הראשונה:

"בדי מודיליאני יספרו לדורות הבאים. אני מביט ורואה בעיני רוחי את

שמחתי שמחה גדולה כשתמכה בי, כשהצעתי שספריית פועלים תוציא בתרגום לעברית את ספרו הביוגרפי הנפלא של וינגרדוב הרוסי על סטנדאל: "שלושת צבעי הזמן". ספר זה - ברמתו הספרותית, ובעניין שעורר, פשוטו כמשמעו, על הסופר הצרפתי הדגול, הפך עד מהרה ל"רב מכר" ואול עד מהרה מן השוק.

אברהם שלונסקי

אך היא לא פינקה אותי ביותר - ואולי זה היה מסימני גדולתה (אף על פי שהנני סבור שבעניין אחר, שהיא היתה בו השופטת - טענה טעות): כשהצעתי במשך הזמן ולאחר שהכרתי אישית את הסופר של "Les Parole Sono Pietre" ("המילים הן אבנים") יומן נסיעה בסיציליה של הסופר האיטלקי הגדול קארלו לוי ("ישוע עצר ב - Eboli") בעברית: "ארץ שכוחת אל" - לאה שהיתה במערכת מומחית

לספרות איטליה בגלל ידיעתה את השפה האיטלקית - וגם בהיותה... לאה, פסלה את הרעיון. התנגדותה כאבה, אני מודה בזאת גם ממרחקי הזמן - כי זה לא הגיע לקארלו לוי, שספרו הראשון שהזכרתי ניתרגם לשלושים וכמה לשונות, וגם סרט נאה נעשה על פיו. רק לפני שנים אחדות ראיתי את הסרט בבית קולנוע בפאריס...

התרגום העברי "ארץ שכוחת אל" לא הצטיין בטיבו. הספר הנוסף שכתב קארלו לוי "השעון", שעניינו השנים הראשונות באיטליה שלאחרי מוסוליני (יצא בתרגום מצוין של אליעזר הלוי) הצטיין יותר בעברית וזכה לתפוצה מרובה. אגב, קארלו לוי היה גם צייר גדול וכל איטליה העריצה אותו בשל כך.

* * *

שלונסקי איננו עוד אך דורות עוד ילמדו את שיריו, כראש של אסכולה בשירה העברית החדשה אחרי ביאליק וטרניחובסקי. וגם ייצו לדעת את מפעל חייו גם בתחומים אחרים, בתחום הציבורי, כמו של תנועת השלום.

נשארו החרוזים המופלאים שלו:

"גם לשיבולים יש תפוחת ושלכת - גם ליבולים יש יום אחרון..."

(הפרק על שלונסקי לקוח מספר "תנועת השלום בשנותיה הראשונות" שהמחבר כותב, והוא טרם ראה אור).

י. מאיוס

1.6.1983

הטקסט של יעקב מאיוס הובא כאן כפי שהוא במקור, ככתבו וכלשונו.

שבמאה אכזרית זו שיר-חרות שוררתי - וקראתי לאהבה את הנופלים... ("הנופלים" - הכוונה ל"דיקאבריסיטים", שהתמרדו בימי פושקין נגד הצאר - י.מ.).

השיר השני היה משל ניקיציין (לפי שאני קורא לו "שיר האבוקה הדועכת", י.מ.).

איליה ארנבורג

א. זה לא הרוח כופף כענף ולא חורש צעיר משמיע הדיו זה לבי הקטן הומה, נרעד ברוח כעלה בסתיו.

ב. בגדו בי הגעועים, נחש צפעוני ביער. כבי נא אבוקתי, אכבה, אתך גם אני...

במקור הרוסי - השיר מקסים. אך בתרגום לא בטל יופיו. כך אמרו מכל מקום הקוראים...

תרגמתי בשעתו את ספרונה הקטן של קלרה צ'טקין "זיכרונות על לנין" שספריית פועלים הוציאה. נתתי בכוונה את כתב היד לביקורת ולעריכה סופית לאברהם שלונסקי. הוא קרא את התרגום ותיקן תיקונים לא מועטים. כתב היד חזר אלי זרוע תיקונים שחורים רבים עד מאוד. לא שלא דייקתי בתרגום, או עשיתי איזה שגיאות. אך העברית השלונסקאית הנפלאה, היא שחסרה בתרגומי הראשון. שתינו אחרי כן כוס ברכה ביחד! עתה משלא היו תיקונים בשירים ראיתי בזאת מחמאה בלתי רגילה. המותר לי לומר זאת עתה?

משהו על אלכסנדר פן

גם הוא היה מהאנשים שעמדו לרשות תנועת השלום בכל רגע נחוץ. בנוסף למה שכתבנו כבר לעיל, אפשר עוד להזכיר למשל: ב-1965, והוא עדיין במלוא אוננו, אם כי המחלה נתנה בו כבר את אותותיה, בעת שביקרה בארץ משלחת מברית המועצות, וועד השלום הישראלי ערך לכבודה עצרת גדולה באולם "הקאמרי" החדש, הוא הופיע וקרא את שירו הידוע "נגד". השיר הזכיר מאוד את סגנון יצירותיו של המשורר הרוסי מיאקובסקי, שפן הושפע ממנו מאוד, כידוע. אחריו הופיעה ושרה נחמה הנדל את השיר הנפלא: "אם לא מחר, או מחרתיים..." נחמה הנדל אינה עוד בארץ, נסעה לגרמניה ולא שבה. אך זיכרון זמרתה לא פג עד היום אצל אנשים רבים...

לאה גולדברג ותנועת השלום

גם לאה, כמו אלתרמן, לא היתה פעילה בתנועת השלום. הצרתי תמיד על כך שהיא הולכת, במובן הציבורי, לבדה. חשתי חולשה גדולה אליה. אהבתי את שיריה המעניינים. היינו ביחד, במשך שנים די רבות, חברים במערכת ספריית פועלים, בעוד שחזן צועד ביחד עמנו ודוד הנגבי, העורך הראשי, מכנס אותנו בנאמנות מדי חודש לארוחת צהריים משותפת שבה היו מתבררים כל ענייני המערכת, והיו נופלות "החלטות גורליות" בנוגע לספר זה או אחר.